

สภาพปัญหาและแนวทางพัฒนาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด
ของสำนักงานคุมประพฤติกรุงเทพมหานคร 1*

STATE OF AND GUIDELINES FOR DEVELOPING DRUG ADDICT
REHABILITATION OF THE BANGKOK PROBATION OFFICE 1

อำนาจ ชุมทอง

Amnat Kumthong

ธีรวุฒิ นิลเพชร

Theeravut Ninphet

เสกสรรค์ เครือคำ

Seksan Khruakham

โรงเรียนนายร้อยตำรวจ จังหวัดนครปฐม

Royal Police Cadet Academy, Nakhon Pathom Province, Thailand.

E-mail: 190156amnat@gmail.com

บทคัดย่อ

ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดในปัจจุบัน แม้มีการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด แต่ยังไม่สามารถจะยุติปัญหาได้เท่าที่ควร และยังมีจำนวนผู้เสพเพิ่มมากขึ้น การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาในการดำเนินการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด 2) เพื่อศึกษาปัจจัยเงื่อนไขที่กระทบต่อประสิทธิภาพในการดำเนินการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด 3) เพื่อค้นหาแนวทางในการเพิ่มประสิทธิภาพการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ของสำนักงานคุมประพฤติกรุงเทพมหานคร 1 โดยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่มีการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 13 คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์ และการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการบรรยายเชิงพรรณนา ประกอบกับการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัญหาในการดำเนินการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พบว่า สถานที่บำบัดไม่เหมาะสม ไม่เฉพาะเจาะจงในการรักษา ประกอบกับกำลังพลที่มีจำนวนจำกัด ทำให้ภาระงานมากเกินไป และสมรรถนะของบุคลากรไม่ตรงกับลักษณะงาน ทำให้การปฏิบัติงานไม่เต็มศักยภาพ

*Received: 27 May 2023; Revised: 24 December 2023; Accepted: 25 December 2023

ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการฟื้นฟู พบว่า ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้มีแนวโน้มกลับไปเสพยาได้ ปัจจัยด้านขั้นตอนที่มีระยะเวลาจำกัด แนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ของสำนักงานคุมประพฤติกรุงเทพมหานคร 1 พบว่า ต้องส่งเสริมให้เปลี่ยนสภาพแวดล้อมใหม่หรือสภาพสังคมใหม่ ที่ให้โอกาสและมีการเพิ่มสมรรถนะของบุคลากรให้ตรงกับลักษณะงาน และสนับสนุนนโยบายด้านการสร้างอาชีพ รวมทั้งการปรับปรุงกระบวนการบำบัดฟื้นฟูให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

คำสำคัญ: ปัญหาผู้ติดยาเสพติด, แนวทางพัฒนาผู้ติดยาเสพติด, การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

Abstract

Under current drug epidemic issues, even with drug addiction rehabilitation, they have been still unable to be resolved as they should, while the number of drug users also continues to rise. The objectives of this research were 1) to investigate the state of drug addict rehabilitation problem, 2) to study conditional factors affecting the efficiency of drug addict rehabilitation, and 3) to identify the guidelines for improving the efficiency of drug addict rehabilitation of the Bangkok Probation Office 1. This study used qualitative research. Data were collected from in-depth interviews from 13 key informants using a purposive sampling through interview form. The data were analyzed using descriptive narratives and content analysis.

The major findings indicated that state of drug addict rehabilitation problem included inappropriate and unspecific rehabilitation site for treatment as well as restricted manpower, leading to workload; unrelated competency of personnel to the work nature, causing failure to achieve their full potential at work. In terms of conditional factors affecting the efficiency of drug addict rehabilitation, environmental factor was important factor that make drug addicts more likely to relapse into drug use. Procedural factor resulted from limited period of time. Guidelines for increasing the efficiency of rehabilitation for drug addicts from Bangkok Probation Office 1 found that it is necessary to promote changing to a new environment or new social conditions that provide

opportunities and increasing the competency of personnel to match the nature of work and supporting career creation policies, including cooperating to improve the rehabilitation process in more suitable and effective manner.

Keywords: Drug addiction problems, Drug addiction development guidelines, Drug addiction rehabilitation

บทนำ

ยาเสพติดเป็น “ภัยคุกคามที่ก่อกวนทรัพยากรมนุษย์ และบ่อนทำลายประเทศชาติ” เป็นเหตุก่อให้เกิดอาชญากรรมในรูปแบบต่าง ๆ ยากต่อการแก้ไขหรือป้องกัน นับวันจะทวีความรุนแรงและมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ส่งผลกระทบอย่างกว้างขวางทั้งต่อบุคคล สังคม และประเทศชาติ หากไม่มีการป้องกันหรือแก้ไขปัญหาก็จะมีบุคคลอีกเป็นจำนวนมากที่จะตกเป็นทาสของยาเสพติด แม้ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะออกมาทำหน้าที่ป้องกัน ปราบปราม แต่ก็ยังไม่สามารถที่จะยุติปัญหาได้ ส่งผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงของชาติ และเป็นภาระด้านงบประมาณของประเทศในการบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติด รัฐบาลจึงได้กำหนดแนวทางและเป้าหมายที่จะช่วยในการแก้ปัญหายาเสพติด โดยการวางมาตรการป้องกันไม่ให้มีผู้ผลิตและผู้ขาย ตลอดจนให้การช่วยเหลือผู้ที่เลิกยาเสพติดให้กลับมาใช้ชีวิตได้อย่างปกติสุข สาเหตุสำคัญที่ทำให้ผู้ติดยาเสพติดไม่สามารถกลับมาใช้ชีวิตได้อย่างปกติสุข คือการไม่ได้รับโอกาส ทำให้ช่องทางการกลับมาเป็นคนดีของสังคมปิดแคบลง คนเหล่านี้ต้องได้รับการบำบัดเยียวยาที่เหมาะสม ให้กลับมาเป็นคนดีของสังคม ตลอดจนการบูรณาการแก้ไขปัญหายาเสพติดพร้อมกับเฝ้าระวังไม่ให้ยาเสพติดกลับมาเป็นปัญหาของชาติอย่างยั่งยืน (กรมคุมประพฤติ, 2549)

การฟื้นฟูฯ ตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 รัฐบาลได้กำหนดนโยบายผู้เสพต้องได้รับการรักษา ผู้ค้าต้องได้รับการลงโทษอย่างเด็ดขาด จากนั้นนโยบายดังกล่าวถือว่าผู้เสพมิใช่อาชญากร จึงต้องได้รับการบำบัดรักษา จึงได้มีการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดขึ้น เพื่อการบำบัดอาการติดยาเสพติดของผู้เสพได้กว้างขวางและครอบคลุม โดยถือว่าผู้เสพตามกฎหมายจะต้องได้รับการฟื้นฟูให้หายขาดจากการติดยาเสพติด โดยหลักการและเหตุผลในการตราพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ได้กำหนดไว้ว่า “โดยที่เป็นปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษในปัจจุบันมีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ซึ่งโดยหลักการแล้ว ผู้เสพยาเสพติดมีสภาพเป็นผู้ป่วยอย่างหนึ่ง มิใช่อาชญากรปกติ การฟื้นฟูสมรรถภาพของผู้ติดยาเสพติดจึงสมควรกระทำให้

กว้างขวาง โดยจำเป็นต้องมีการขยายขอบเขตของการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดให้ครอบคลุมไปถึงผู้เสพและมีไว้ในครอบครอง ผู้เสพและมีไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่ายและผู้เสพและจำหน่ายยาเสพติดจำนวนเล็กน้อยด้วย นอกจากนี้ เนื่องจากบุคคลซึ่งติดหรือเสพยาเสพติดมีจำนวนมาก จึงควรขยายสถานที่เพื่อการตรวจพิสูจน์การเสพยาเสพติด และสถานที่เพื่อการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เพราะนอกจากมีหน่วยงานของกระทรวงยุติธรรมแล้ว ยังมีหน่วยงานอื่นของรัฐที่มีขีดความสามารถเข้ามาร่วมในการตรวจพิสูจน์การเสพ หรือการติดยาเสพติดและการฟื้นฟูสมรรถภาพของบุคคลดังกล่าว เช่น สถานที่ของหน่วยงานในราชการทหาร เขต อำเภอ สถานพยาบาลของกระทรวงสาธารณสุข หรือหน่วยงานอื่น ซึ่งสมควรรวมทรัพยากรเพื่อการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น” (สัญญา จตุหงษ์, 2559)

การดำเนินการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 เป็นการดำเนินการร่วมกันในลักษณะพหุภาคี โดยมีกรมคุมประพฤติเป็นหน่วยงานหลัก ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ กองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศ กรมการปกครอง สำนักงานตำรวจแห่งชาติ กรมการแพทย์ และกรมสุขภาพจิต เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 กรมคุมประพฤติได้ดำเนินนโยบายตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 โดยมุ่งเน้นเป็นการบำบัดมากกว่าการลงโทษ เพื่อคืนคนดีสู่สังคม เป็นการเน้นแก้ไขให้โอกาสผู้หลงผิดได้กลับตัวกลับใจ และส่งเสริมการเรียนรู้สอนทักษะวิชาชีพให้แก่ผู้กระทำผิดอีกด้วย แต่อย่างไรก็ตาม ปัญหาผู้ติดยาเสพติดนับวันแต่จะทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น เนื่องจากพระราชบัญญัติฉบับนี้ เป็นการนำเอาระบบการบังคับบำบัดมาใช้ในการแก้ไขฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติด แต่ขาดความเข้มงวดและจริงจัง จำนวนผู้เสพหลายรายไม่ใส่ใจในกระบวนการบำบัด หลบหนีการบำบัด ทำให้การบำบัดไม่เกิดผลตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย สอดคล้องกับรายงานผลการดำเนินงานด้านการบำบัดรักษายาเสพติดของสำนักงานการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด ระหว่างเดือนกรกฎาคม 2562 – มีนาคม 2563 พบว่า ผู้เสพยาเสพติดเข้ารับการบำบัดจำนวน 147,377 คน และกลับเข้าไปบำบัดซ้ำจำนวน 9,142 คนคิดเป็นร้อยละ 6.20 (สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด, 2565)

สำนักงานคุมประพฤติกรุงเทพมหานคร 1 ในฐานะที่เป็นหน่วยงานหนึ่งในสังกัดกรมคุมประพฤติ ที่ตอบสนองนโยบายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่ด้านการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด จากการดำเนินการที่ผ่านมา ทำให้ทราบว่าจำนวนผู้เสพยาเสพติดมีปริมาณสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากสถิติคดีฟื้นฟูฯ ของสำนักงานฯ ในปีงบประมาณ 2563 พบว่า มีคดีฟื้นฟูฯ สูงถึง 500 คดี

(ระบบสารสนเทศกรมคุมประพฤติ, 2564) จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ปัจจัยความสำเร็จของระบบบังคับบำบัดรักษา ได้แก่ ความร่วมมือของพลังอาสาสมัครคุมประพฤติ ชุมชน ครอบครัว เครือข่ายยุติธรรมชุมชนที่มีจิตอาสาในการร่วมมือในทุกกระบวนการของการบำบัดรักษา การจัดกิจกรรมที่มีความหลากหลาย การแบ่งประเภทของผู้เสพยาเสพติดที่มีความชัดเจน ช่วยให้การบำบัดรักษาได้ถูกต้องเหมาะสม ส่งผลสัมฤทธิ์ต่อการบำบัดรักษา ผู้วิจัยจึงมีความสนใจจะศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ศึกษาเฉพาะกรณีสำนักงานคุมประพฤติกรุงเทพมหานคร 1 เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาในการดำเนินการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของสำนักงานคุมประพฤติกรุงเทพมหานคร 1
2. เพื่อศึกษาปัจจัยเงื่อนไขที่กระทบต่อประสิทธิภาพในการดำเนินการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของสำนักงานคุมประพฤติกรุงเทพมหานคร 1
3. เพื่อค้นหาแนวทางในการเพิ่มประสิทธิภาพการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของสำนักงานคุมประพฤติกรุงเทพมหานคร 1

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งจะใช้รูปแบบการวิจัยโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) ผู้วิจัยกำหนดประเด็นปัญหาจากการรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้แก่ 1) สภาพปัญหาในการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ซึ่งมาจากปัจจัยการบริหารภายในและภายนอก 2) ปัจจัยเงื่อนไขที่กระทบต่อประสิทธิภาพในการดำเนินการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด 3) แนวทางในการเพิ่มประสิทธิภาพการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

จริยธรรมในการวิจัย

ผู้วิจัยให้ความสำคัญและตระหนักถึงสิทธิส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมวิจัย และเพื่อป้องกันมิให้เกิดผลเชิงลบต่อกลุ่มตัวอย่างโดยมิได้เจตนา จึงกำหนดแนวทางการศึกษาด้านจริยธรรมในการวิจัยไว้ ดังนี้

1) ผู้วิจัยได้จัดทำเอกสารเพื่อยินยอมเข้าร่วมการวิจัยและมอบให้แก่กลุ่มตัวอย่างเพื่อพิจารณาเข้าร่วม ให้ข้อมูลด้วยความสมัครใจ พร้อมกับชี้แจงวัตถุประสงค์การวิจัยให้ทราบก่อน และอธิบายให้เข้าใจ เปิดโอกาสให้ซักถามและใช้เวลาสำหรับการตัดสินใจ แล้วจึงให้ยินยอมเพื่อให้การตัดสินใจเข้าร่วมโครงการเป็นไปด้วยความเข้าใจเต็มใจและสมัครใจ

2) ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้คำนึงถึงสถานะของผู้วิจัยและกลุ่มตัวอย่าง โดยจะมีการสร้างบรรยากาศในการเก็บรวบรวมข้อมูลให้มีความผ่อนคลาย เน้นการพูดคุยกันด้วยความเป็นกันเอง และจะไม่แสดงท่าทางข่มขู่หรือวางตัวให้เหนือกว่ากลุ่มตัวอย่าง เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างได้แสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรีและมีการเปิดเผยอย่างเต็มที่

3) ผู้วิจัยเน้นการวางตัวเป็นกลาง ไม่ตัดสิน ไม่แสดงความคิดเห็นว่าสิ่งใดถูกหรือผิด เน้นการสอบถามเพื่อกระตุ้นให้กลุ่มตัวอย่างได้แสดงความคิดเห็นออกมาอย่างเต็มที่

4) ในการรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจะสร้างความมั่นใจให้กับกลุ่มตัวอย่างว่าข้อมูลทั้งหมดที่รวบรวมได้ จะไม่ใช่ไปในทางซึ่งทำให้ผู้ให้ข้อมูลเสื่อมเสีย

5) ข้อมูลที่ได้รับจากกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยจะนำมาใช้ในการวิเคราะห์และประมวลผล เพื่อนำเสนอในงานวิจัยนี้ ตามที่ได้แจ้งให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ก่อนการสัมภาษณ์เท่านั้น

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ที่ใช้ในการศึกษา คือ กลุ่มผู้บริหารกลุ่มผู้ปฏิบัติงาน และกลุ่มผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ศึกษาเชิงคุณภาพ จะทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) จำนวน 13 คน โดยเลือกใช้วิธีการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ และเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง โดยแบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญออกเป็น 3 กลุ่ม และมีเกณฑ์ในการคัดเลือก ดังนี้

1) กลุ่มผู้บริหาร โดยมีหลักเกณฑ์การคัดเลือกจากผู้บริหารของกรมคุมประพฤติ ที่มีอำนาจหน้าที่กำกับการปฏิบัติงานด้านการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจำนวน 2 คน

2) กลุ่มผู้ปฏิบัติงาน โดยมีหลักเกณฑ์การคัดเลือกจากเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานด้านการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด และมีประสบการณ์การทำงานอย่างน้อย 2 ปี โดยสัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องจำนวน 7 คน คือ พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลรับผิดชอบด้านการตรวจพิสูจน์ จำนวน 2 คน พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลรับผิดชอบด้านการฟื้นฟู จำนวน 2 คน นักสังคมสงเคราะห์ จำนวน 1 คน นักจิตวิทยา จำนวน 1 คน และพยาบาลวิชาชีพ จำนวน 1 คน

3) กลุ่มผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด โดยมีหลักเกณฑ์การคัดเลือกผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ที่เคยเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดมาแล้ว 2 ครั้งขึ้นไป โดยสัมภาษณ์จากผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจำนวน 4 คน ประกอบด้วยแบบควบคุมตัวจำนวน 2 คน และแบบไม่ควบคุมตัว 2 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

วิจัยนี้ใช้แนวทางการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยจะใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) จำนวน 13 ชุด โดยชุดคำถามหรือแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นจากการวิจัยทางเอกสาร จะถูกใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อตอบปัญหาในงานวิจัยนี้ ซึ่งผู้วิจัยกำหนดเป็นขั้นตอนได้ ดังต่อไปนี้

1. ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. เมื่อกำหนดกรอบแนวทางการสัมภาษณ์ตามประเด็นและรูปแบบคำถามที่ต้องการศึกษาตามกรอบแนวคิดการวิจัยได้แล้ว ผู้วิจัยจะสร้างแบบสัมภาษณ์ตามลักษณะดังต่อไปนี้
 - 2.1 แบบสัมภาษณ์ใช้คำถามแบบปลายเปิด (Open-ended)
 - 2.2 ไม่สร้างแบบสัมภาษณ์ให้อยู่ในลักษณะของการถามนำ
 - 2.3 แบบสัมภาษณ์ไม่ทำให้กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลรู้สึกไม่อยากตอบหรืออับอาย
 - 2.4 ไม่สร้างแบบสัมภาษณ์ที่ต้องการคำตอบในทางวิชาการมากเกินไป
3. เมื่อแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นเสร็จสมบูรณ์ ให้เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์พิจารณาตรวจสอบเบื้องต้นในส่วนของความตรงตามเนื้อหา ตลอดจนสำนวนภาษาในการสื่อความหมาย
4. ปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ แล้วนำแบบสัมภาษณ์ที่แก้ไขแล้วเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านระเบียบวิธีวิจัยสถิติ ผู้ทรงคุณวุฒิทางการจัดการภาครัฐ และผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับงานวิจัย

5. ปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ตามคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิให้สมบูรณ์ก่อนนำไปใช้
6. นำแบบสัมภาษณ์ที่สมบูรณ์แบบไปใช้ในการเก็บข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เลือกไว้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลออกเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นตอนการวิจัยโดยศึกษาข้อมูลทางเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ข้อกฎหมาย บทความ วารสารวิชาการ และวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ

2. ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (Interview)

- 2.1 ผู้วิจัยประสานเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการให้ข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้วยตนเอง โดยแจ้งวัตถุประสงค์การวิจัย วิธีดำเนินการวิจัยและกำหนดวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

- 2.2 ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ โดยใช้วิธีการจดบันทึกการสัมภาษณ์ และทำการบันทึกเสียง โดยขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลสำคัญก่อน (Key Informants)

- 2.3 ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการสัมภาษณ์ นำมาวิเคราะห์แยกแยะประเด็นสำคัญ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลแบบบรรยายและพรรณนา (Descriptive Research) และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยขอนำเสนอข้อสรุปเพื่อตอบคำถามในการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่

1. สภาพปัญหาในการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พบว่า ก่อนมีสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคไวรัสโควิด-19 สำนักงานคุมประพฤติกรุงเทพมหานคร 1 ปฏิบัติหน้าที่ภารกิจที่ได้รับมอบหมายตามปกติ และระหว่างมีสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคไวรัสโควิด-19 ทำให้การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่กลุ่มการตรวจพิสูจน์ การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดและกลุ่มงานอื่นที่เกี่ยวข้องเปลี่ยนไปบางส่วน เช่น การสลับกันมาทำงานที่สำนักงานกับการทำงานที่บ้าน (Work from Home : WFH) เป็นต้น รวมถึง

สถานที่บำบัดยังไม่เหมาะสม ไม่เฉพาะเจาะจงในการรักษา ตลอดจนไม่มีหน่วยงานที่รับผิดชอบ โดยเฉพาะด้านการฟื้นฟู และยังพบว่า เจ้าหน้าที่กรมคุมประพฤติและเจ้าหน้าที่สาธารณสุขโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล/ศูนย์บริการสาธารณสุข สำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร ผู้ปฏิบัติงานฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ภารกิจของแต่ละหน่วยมีจำนวนมาก ประกอบกับมีผู้เสพยาเสพติดเพิ่มขึ้น มากเรื่อย ๆ ทำให้เจ้าหน้าที่มีภาระความรับผิดชอบเพิ่มขึ้น (กมลพร กัลยาณมิตร, 2559) อีกทั้งประสบปัญหาด้านงบประมาณที่มีข้อจำกัด ไม่เพียงพอต่อการปฏิบัติงาน และบุคลากรด้านการบำบัดรักษามีอยู่ ก็ไม่เพียงพอ รวมถึงค่าใช้จ่ายของผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดและของครอบครัว และที่สำคัญยังพบว่า คณะอนุกรรมการไม่ได้วินิจฉัยตามข้อเท็จจริง ส่วนใหญ่แล้วบางรายเคยมีประวัติหลายครั้งหรือเข้ารับบริการฟื้นฟูฯ มาแล้วหลายครั้ง หรือบางรายอาจเคยเข้ารับการฟื้นฟูฯ แบบควบคุมตัวเข้มงวดมาแล้ว รูปแบบยังแฝงไปด้วยความไม่สมัครใจ มิใช่เข้าใจว่าตนเองป่วยและต้องเข้ารับการรักษา ไม่มีการสนับสนุนหรือเสริมศักยภาพของกระบวนการศักยภาพของผู้ปฏิบัติงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำระบบเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในงานคุมประพฤติ จึงต้องมีการอบรมให้เจ้าหน้าที่

2. ปัจจัยเงื่อนไขที่กระทบต่อประสิทธิภาพในการดำเนินการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

พบว่า ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมนับเป็นองค์ประกอบสำคัญสำหรับผู้เข้ารับการบำบัดฯ จะมีแนวโน้มให้กลับไปเสพยาซ้ำได้ ทั้งมีปัจจัยด้านกำลังพลจากปริมาณงานที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องและระยะเวลาที่จำกัดในการปฏิบัติงาน ทำให้พนักงานคุมประพฤติ ต้องรับผิดชอบต่อภารกิจงานที่ได้รับมอบหมาย อีกทั้งการพัฒนาคุณภาพชีวิต ให้โอกาสในการศึกษาต่อและมีงานทำ ไม่ปล่อยให้มีความว่างมาก ตลอดจนนโยบายในการแก้ปัญหาการติดยาเสพติดของหน่วยงาน ไม่สอดคล้องกับสถานการณ์จริงในปัจจุบัน

3. แนวทางในการเพิ่มประสิทธิภาพการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของสำนักงานคุมประพฤติกรุงเทพมหานคร 1 พบว่า

ด้านสถานที่ ต้องส่งเสริมให้เปลี่ยนที่อยู่ใหม่ สภาพแวดล้อมใหม่หรือสภาพสังคมใหม่ที่ให้โอกาสผู้เคยติดยาเสพติด เพื่อให้เขาได้กลับตัวเป็นคนใหม่ที่ดีขึ้น

ด้านกำลังพล ต้องมีการเพิ่มสมรรถนะ (Competency) ของบุคลากรให้ตรงกับลักษณะงาน (Job Description) และต้องได้รับการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะทั้งด้านความรู้ทักษะและคุณลักษณะด้านต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับบทบาทและหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย

ด้านขั้นตอน วิธีการ และระยะเวลา ต้องมีการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยต้องมีการประสานงานกันอย่างต่อเนื่อง โดยกำหนดกรอบแนวทางการดำเนินงานให้ชัดเจน ใช้รูปแบบการบำบัดรักษาผู้ป่วยยาเสพติดที่เป็นมาตรฐาน ที่สามารถนำไปใช้ปฏิบัติงานได้จริง มีการพัฒนาปรับระบบอาสาสมัครคุมประพฤติ เพื่อยกระดับอาสาสมัครคุมประพฤติให้เป็นที่ยอมรับเพิ่มมากขึ้น

ด้านนโยบาย ควรมีการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของประเทศต้องต่อเนื่อง และมีความชัดเจน เร่งรัดการพัฒนาระบบการบูรณาการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างจริงจัง นโยบายด้านการสร้างอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ที่มั่นคง และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นเจ้าของพื้นที่ต้องส่งเสริมสนับสนุนงบประมาณเพื่อประกอบอาชีพและรายได้ ด้านการบำบัดรักษาผู้ป่วยยาเสพติดต้องให้ความสำคัญในด้านมาตรฐานการจำแนก คัดกรอง มาตรฐานการบำบัดรักษาผู้ป่วยยาเสพติดที่เหมาะสม มาตรฐานและวิธีการติดตามผู้ป่วยที่มีผลต่อความสำเร็จ สามารถหยุดได้เลิกได้ ไม่กลับไปเสพซ้ำ และกำหนดให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ส่งเสริมและกระตุ้นให้สังคม ชุมชน เปิดใจยอมรับผู้ผ่านการบำบัดฯ ได้มีโอกาสแก้ไขตนเอง

อภิปรายผล

ผู้วิจัยอภิปรายผลการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่

1. สภาพปัญหาในการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

1) ด้านสถานที่

(1) สภาพปัญหาในการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด กรณีสถานที่บำบัดยังไม่เหมาะสม ไม่เฉพาะเจาะจงในการรักษา ตลอดจนไม่มีหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยเฉพาะด้านการฟื้นฟู สอดคล้องกับงานวิจัยของนิตยา ฤทธิ์ศรี และศุภลักษณ์ จันทาญ (2560) พบว่า การบูรณาการทุกภาคส่วนร่วมกับการใช้รูปแบบที่เหมาะสมกับพื้นที่ ส่งผลดีต่อการบำบัดฟื้นฟู ในขณะที่ผู้เสพยาอยู่ในสถานศึกษา โดยไม่กระทบต่อเวลาเรียน นักเรียนสามารถกลับมาใช้ชีวิตในสังคมแบบปกติสุขโดยไม่พึ่งพายาเสพติด (นิตยา ฤทธิ์ศรี, ศุภลักษณ์ จันทาญ, 2560)

(2) พลังจากครอบครัว คนในชุมชน เป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้ผู้ติดยาเสพติดมีกำลังใจที่เข้มแข็งได้ แต่เนื่องจากคนในครอบครัว ชุมชน และสังคมยังมีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังดูแลได้ไม่ดีเท่าที่ควร ซึ่งจะประกอบไปด้วยหลัก 4 ข้อ ดังนี้ 1) ครอบครัว/ญาติ/อสม./บุคคลที่พบเหตุ สามารถเฝ้าระวัง คอยควบคุมพฤติกรรม ประสานและส่งต่อข้อมูล 2) แกนนำ/ผู้นำชุมชน/เจ้าหน้าที่/ตำรวจ

ลงเยี่ยมบ้านให้กำลังใจ 3) เขต/หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องสนับสนุนสวัสดิการต่าง ๆ 4) ประชาชนทั่วไป ร่วมเผื่อระวัง ประสานและส่งต่อข้อมูลให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2) ปัญหาด้านกำลังพล จากการศึกษาพบว่า เจ้าหน้าที่กรมคุมประพฤติและเจ้าหน้าที่สาธารณสุข/โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล/ศูนย์บริการสาธารณสุข สำนักงานมัย กรุงเทพมหานคร ผู้ปฏิบัติงานฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ภารกิจของแต่ละหน่วยมีจำนวนมาก ประกอบกับมีผู้เสพยาเสพติดเพิ่มขึ้นมากเรื่อย ๆ ทำให้เจ้าหน้าที่ที่มีภาระความรับผิดชอบเพิ่มขึ้น เนื่องจากการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่แต่ละคน ต้องรับผิดชอบงานหลากหลายด้าน ทั้งการทำคดีและลงข้อมูลในระบบให้เป็นปัจจุบันที่สุด จึงทำให้การควบคุมดูแลผู้เข้ารับการฟื้นฟูยาเสพติดทำได้ไม่ทั่วถึงเท่าที่ควร สอดคล้องกับการประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 9 The 9th STOU National Research Conference พบว่า พนักงานคุมประพฤติดีมีภาวะเครียดมีสาเหตุมาจากปริมาณงานที่มาก ไม่สมดุลกับ อัตรากำลัง (ฉลองชัย บุญโรจน์, นีรนาค แสนสา,และจิรสุข สุขสวัสดิ์, 2562)

2. ปัจจัยเงื่อนไขที่กระทบต่อประสิทธิภาพในการดำเนินการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

1) ปัญหาด้านสถานที่ พบว่า สิ่งแวดล้อม นับเป็นองค์ประกอบสำคัญสำหรับผู้เข้ารับการบำบัดฯ หากยังคงอยู่ในสิ่งแวดล้อมแบบเดิม มีเพื่อนที่คบยังเสพยาเสพติด จะมีแนวโน้มกลับไปเสพยาซ้ำได้

2) ปัจจัยด้านกำลังพล

(1) ปัญหาจากปริมาณงานที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และระยะเวลาที่จำกัดในการปฏิบัติงาน ทำให้พนักงานคุมประพฤติต้องรับผิดชอบต่อการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมาย นอกจากนั้น ยังมีปัญหาการขาดขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการและลูกจ้างของกรมคุมประพฤติ ภายใต้ภาวะที่ปริมาณงานล้นมือ จะทำให้พนักงานคุมประพฤติ เกิดความเครียด

(2) สมรรถนะ (Competency) ของบุคลากรที่มีอยู่ยังไม่ตรงกับลักษณะงาน (Job Description) ต้องได้รับการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะทั้งด้านความรู้ทักษะและคุณลักษณะด้านต่างๆ ให้สอดคล้องกับบทบาทและหน้าที่ เพื่อให้บุคลากรสามารถปฏิบัติงานได้อย่างเต็มศักยภาพและเกิดประสิทธิภาพ

3) ด้านขั้นตอน วิธีการ และระยะเวลา

การพัฒนาปรับระบบอาสาสมัครคุมประพฤติเพื่อยกระดับอาสาสมัครคุมประพฤติให้เป็นที่ยอมรับเพิ่มมากขึ้น ทั้งในด้านการเพิ่มปริมาณอาสาสมัครคุมประพฤติให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ควบคู่ไปกับการพัฒนาศักยภาพให้มีความรู้ทักษะ ในการทำงานคุมประพฤติ

3. แนวทางในการเพิ่มประสิทธิภาพการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของสำนักงานคุมประพฤติกรุงเทพมหานคร 1

1) ด้านสถานที่ องค์ประกอบสำคัญสำหรับผู้เข้ารับการบำบัดฯ คือการป้องกันหรือปรับเปลี่ยนสถานที่พักอาศัยหรือสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม เพราะหากพวกเขายังคงอยู่ในสถานที่เดิมหรือสิ่งแวดล้อมแบบเดิม มีเพื่อนที่ยังเสพยาเสพติดไปมาหาสู่กัน จะมีแนวโน้มให้กลับไปเสพยาได้ ส่วนผู้บำบัดที่ไม่ได้กลับไปคบกับเพื่อนกลุ่มเดิมหรือได้เปลี่ยนไปอยู่ในสังคมที่ให้โอกาสเขากลับตัวเป็นคนใหม่ จะมีแนวโน้มเลิกยาเสพติดได้

2) ด้านกำลังพล พบว่าสมรรถนะ (Competency) ของบุคลากรยังไม่ตรงกับลักษณะงาน (Job Description) ดังนั้น ต้องได้รับการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะทั้งด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะด้านต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับบทบาทและหน้าที่และนำไปสู่การปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมายของหน่วยงานทางทุกภาคส่วน จำเป็นจะต้องมีการพัฒนาสมรรถนะทรัพยากรบุคคลอยู่เสมอ เพื่อให้บุคลากรสามารถปฏิบัติงานได้อย่างเต็มศักยภาพและเกิดประสิทธิภาพ

3) ด้านขั้นตอน วิธีการ และระยะเวลา ต้องมีการพัฒนาปรับระบบอาสาสมัครคุมประพฤติเพื่อยกระดับอาสาสมัครคุมประพฤติให้เป็นที่ยอมรับเพิ่มมากขึ้น ทั้งในด้านการเพิ่มปริมาณอาสาสมัครคุมประพฤติให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ควบคู่ไปกับการพัฒนาศักยภาพให้มีความรู้ทักษะอย่างต่อเนื่อง

สรุป/ข้อเสนอแนะ

สภาพปัญหาของการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พบว่า สถานที่บำบัดยังไม่เหมาะสม ไม่เฉพาะเจาะจงในการรักษา ตลอดจนไม่มีหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยเฉพาะและยังขาดพลังจากครอบครัว คนในชุมชนที่คอยช่วยผู้ติดยาเสพติด โดยสามารถมีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังดูแล อีกทั้งยังมีกำลังพลที่จำกัดในการปฏิบัติงาน ในส่วนของปัจจัยเงื่อนไขที่กระทบต่อประสิทธิภาพในการดำเนินการฟื้นฟู พบว่า สิ่งแวดล้อม นับเป็นองค์ประกอบสำคัญสำหรับผู้เข้ารับการบำบัดฯ หากพวกเขายังคงอยู่ใน

สิ่งแวดล้อมแบบเดิม ย่อมกลับไปเสพยาเสพติดเช่นเดิม และในส่วนแนวทางในการเพิ่มประสิทธิภาพการฟื้นฟู พบว่า ควรส่งเสริมให้ผู้บำบัดไม่กลับไปคบกับเพื่อนกลุ่มเดิม หรือให้อยู่ในสังคมใหม่ ๆ และยังต้องเสริมสร้างสมรรถนะทั้งด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะด้านต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับบทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ควรจัดอบรม สัมมนา แลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะองค์ความรู้ในการประกอบอาชีพสำหรับผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูควรจัดให้มีการฝึกอบรม เพื่อพัฒนาทักษะองค์ความรู้ในการประกอบอาชีพให้แก่ผู้สนใจ และมีความประสงค์จะต่อยอดอาชีพที่ทำอยู่แล้ว เพื่อให้เกิดความชำนาญในการนำความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพ และให้มีการการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในการประกอบอาชีพที่ประสบผลสำเร็จ สำหรับผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูด้วยตนเอง เพื่อเป็นต้นแบบให้แก่บุคคลอื่นเป็นแรงผลักดันในสำคัญที่จะไม่ไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติดอย่างถาวร แลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะองค์ความรู้ในการประกอบอาชีพ สำหรับพนักงานคุมประพฤติ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ทำงานกันแบบมีส่วนร่วม ทั้งในด้านการวางแผน การปฏิบัติงาน การแก้ไข และการติดตาม

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับปัญหาการประสานงานระหว่าง หน่วยงาน เกี่ยวกับบำบัดรักษาการติดยาเสพติด

เอกสารอ้างอิง

- กมลพร กัลยาณมิตร. (2559). แรงจูงใจ 2 ปัจจัย พลังสู่ความสำเร็จ. *วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์ (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 9(3), 177-182.
- กรมคุมประพฤติ. (2549). *คู่มือการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัด*. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงยุติธรรม.
- ฉลองชัย บุญโรจน์, นีรนารถ แสนสาและจิรสุข สุขสวัสดิ์. (2562). ประสบการณ์ทางด้านจิตใจในการทำงานอย่างมีความสุขของพนักงานบริษัทในองค์กรแห่งหนึ่ง. *การประชุมเสนอผลงานวิจัย*

ระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 9 The 9th STOU National Research Conference. ครั้งที่ 9, 659-670.

นิตยา ฤทธิ์ศรี, ศุภลักษณ์ จันทาญ. (2560). การพัฒนารูปแบบการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดแบบบูรณาการในโรงเรียนมัธยมแห่งหนึ่ง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารโรงพยาบาลมหาสารคาม*, 17(1), 61-65.

ระบบสารสนเทศกรมคุมประพฤติ. (2564). ปริมาณคดีฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในปี 2563 ของสำนักงานคุมประพฤติกรุงเทพมหานคร 1. เรียกใช้เมื่อ 23 พฤษภาคม 2564 จาก https://dopis.probatation.go.th:8181/main/Login_input.do.

สัญญา จตุหงษ์. (2559). ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของการเสพยาเสพติดซ้ำของผู้ผ่านการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัด: กรณีศึกษาสำนักงานคุมประพฤติจังหวัดร้อยเอ็ด. ใน *วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขานโยบายสาธารณะ วิทยาลัยการเมืองการปกครอง*. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด. (2563). ป.ป.ส. สรุปผลงานด้านการบำบัดรักษายาเสพติด 9 เดือน. เรียกใช้เมื่อ 20 กันยายน 2565 จาก <https://shorturl.asia/86B5x>.